

The Nature of The Safe Deposit Contract: With an Approach to Iranian National Bank (Bank-e-Melli) Robbery

For many years, Western and Eastern Judges and Lawyers have differed on the nature of the bank's Safe deposit box contracts. They assess the nature of the present contract on the basis of legal relations and, according to it, discover the will of the parties. Some have accepted the relationship between the client and the bank as bailor and bailee, some offered lessor and the lessee, and others advised the indefinite contract as the nature of this contract. Of course, in the case of an indefinite contract, some authors consider this contract to be a mixture of bailment and lease. In this paper, in a descriptive-analytical, inferential and practical aspect regarding the Bank-e-Melli's contract with the clients, we have firstly answered the main question of which relationship prevails between the National Bank and the clients and secondly is the indefinite contract a mixture of the two main effects of bailment and lease or not? Generally speaking, the answer to the first question is that the contract governing the relationship of the two is indefinite and the answer to the second question is negative.

Keywords: Bailment contract, Bank-e-melli robbery, Lease contract, Safe deposit box, Safe deposit box contract

ماهیت قرارداد صندوق امانات: با رویکردی به سرقت از شعبه بانک ملی

چکیده

سالیان متمادی قضات و حقوقدانان غربی و شرقی در ماهیت قرارداد صندوق امانات (Safe deposit box) بانک اختلاف نظر دارند. ایشان ماهیت عقد حاضر را بر اساس روابط حقوقی سنجش می‌کنند و بر طبق آن به کشف اراده طرفین نائل می‌آیند. عده‌ای رابطه مودع و مستودع، برخی رابطه موجر و مستاجر و برخی دیگر قرارداد نامعین را به عنوان ماهیت این قرارداد پذیرفته‌اند. البته در خصوص قرارداد نامعین نیز بعضی از نویسندگان این عقد را مختلط از ودیعه و اجاره می‌دانند. در این جستار با روشی توصیفی-تحلیلی، استنباطی و با جنبه‌ای کاربردی در خصوص قرارداد بانک ملی با مشتریان صندوق، اولاً به این پرسش اصلی پاسخ داده‌ایم که کدام رابطه میان بانک ملی و مشتریان حاکم بوده و ثانیاً قرارداد نامعین آیا مخلوطی از اثر اصلی دو عقد ودیعه و اجاره است یا خیر. پاسخ پرسش اول اجمالاً حاکمیت رابطه قرارداد نامعین است و پاسخ پرسش دوم منفی است.

کلیدواژگان: سرقت از بانک ملی، صندوق امانات، عقد اجاره، عقد ودیعه، قرارداد

صندوق امانات

مقدمه

آن قدر موضوع حاضر در جامعه چالش برانگیز است که نویسندگان بیم آن دارند بدون ورود و خروج منطقی حق مطلب را اداء نمایند و رسالت خود را در این باره به سرانجام نرسانند. از این رو در مقدمه خواننده را با وقایع (Facts) آشنا نموده تا همگام مطالب سیر استدالات به درستی تکامل یابد.

به گزارش روزنامه ایران، سرقت از صندوق‌های بانک ملی شعبه دانشگاه، در حدود ساعت دو بامداد روز ۱۳ خرداد واقع شده است. سارقان از پارکینگ بانک بالا آمده و بعد از آن خود را به محوطه داخلی بانک رسانده و نقشه سرقت را عملی کرده‌اند. سارقان برای سرقت صندوق امانات بانک ملی ۱۲ ساعت داخل بانک بوده‌اند. از ۱۰۰۰ صندوق امانات، سارقان محتوای ۱۶۸ صندوق را به سرقت بردند. سارقان از در پشت ساختمان که داخل پارکینگ داخلی بوده با تخریب و بریدن قفل وارد ساختمان شده و بعد از برش دادن در گاوصندوقی بزرگ و به هم زدن رمز آن به محوطه صندوق امانات بانک وارد شده‌اند. بدین شرح که درهای صندوق را با دیلم شکستند و هرچه در داخل صندوق‌ها بوده خالی کردند. براساس اظهارات اولیه پلیس، این شعبه پروتکل‌های امنیتی را به‌طور کامل رعایت نکرده و حتی هشدار می‌دهد که به گوشی تلفن مسئولین بانک ارسال شده را جدی نگرفته است.

در گزارش نکات ذیل به چشم می‌خورد:

- دوربین‌های مداربسته و هارد دستگاه توسط سارقان به سرقت رفته بود، بنابراین سرنخی از آن‌ها در دست نیست.
- سارقان پس از برش درهای ایمنی وارد قسمت صندوق‌های امانات شدند.
- سارقان از درب پارکینگ بالا آمدند و مزید بر این ۱۲ ساعت داخل بانک بودند.^۱ و...

^۱https://www.irannewspaper.ir/content/newspaper/Version7928/0/Page20/newspaperimgl_7928_20.jpg?width=1500&crop=33,116,1075,1140

این شرح کوتاهی از آن چه اتفاق افتاده است، می‌باشد. که بی طرفانه از یک روزنامه داخلی نقل شد. اما داستان به همین جا ختم نمی‌شود، بلکه سخنان نیز جزئی از ما وقع را تشکیل می‌دهند. دبیر کمیسیون حقوقی بانک‌ها و موسسات اعتباری خصوصی در همین رابطه بیان داشته است:

با توجه به اصول و مبانی حقوقی در سرقت مورد بحث ظاهراً هیچگونه مسئولیتی متوجه بانک ملی ایران نباید باشد. علت این امر آن است که بانک ملی فقط یک محل مطمئن برای نگهداری اشیاء در اختیار مشتری می‌گذارد و فرض را بر این می‌گیریم که بانک از محتویات داخل صندوق‌های امانات اطلاع نداشته است.

ایشان افزود: بانک در اجاره صندوق امانات فقط محلی مطمئن برای حفظ اسناد و اشیای گران قیمت و مجهز به سیستم‌های ایمنی ضد حریق و ضد سرقت است که مشتریان می‌توانند برای نگهداری از اشیاء قیمتی و یا اوراق مهم خود از آن استفاده کنند و بانک این صندوق‌ها را به مدت مشخص به مشتری اجاره می‌دهد و از لحاظ شرعی و قانونی، مسئولیتی در قبال محتویات صندوق ندارد.^۲ در مقابل، واکنش‌هایی از جانب حقوقدانان به این رویداد صورت گرفت. عده‌ای در پی بردن به ماهیت نوع عقد آن قدر تلاش نمودند که عقد امانت صندوق را عقدی مستقل و نامعین تلقی نمودند.^۳ اما به نظر می‌رسد اکثریت پابندی خود را به عقود معین حفظ نموده و در دوران میان ودیعه یا اجاره اندیشه می‌کنند.^۴

---

^۲<https://tejaratnews.com/%D8%A8%D8%A7%D9%86%DA%A9-%D9%85%D9%84%DB%8C%D9%85%D9%82%D8%A7%D8%A8%D9%84-%D9%85%D8%A7%D9%84-%D8%A8%D8%A7%D8%AE%D8%AA%DA%AF%D8%A7%D9%86-%D9%85%D8%B3%D8%A6%D9%88%D9%84-%D9%86%DB%8C%D8%B3%D8%AA>

^۳ دکتر عیسی امینی به نقل از:

<https://vokalapress.ir/%D8%AA%D8%B9%D9%87%D8%AF-%D8%A8%D8%A7%D9%86%DA%A9-%D8%A8%D9%87-%D8%AD%D9%81%D8%A7%D8%B8%D8%AA-%D8%A7%D8%B2-%D8%B5%D9%86%D8%AF%D9%88%D9%82-%D8%A7%D9%85%D8%A7%D9%86%D8%A7%D8%AA-%D9%81%D8%B1%D8%A7%D8%AA/>

^۴<https://www.asriran.com/fa/news/843579/%D8%B1%D9%85%D8%B2%DA%AF%D8%B4%D8%A7%DB%8C%DB%8C-%D8%A7%D8%B2-%D8%B5%D9%86%D8%AF%D9%88%D9%82-%D8%A7%D9%85%D8%A7%D9%86%D8%AA-%D8%A8%D8%A7%D9%86%DA%A9%E2%80%8C%D9%87%D8%A7>

در این جستار تئوری‌های موجود در خصوص قرارداد صندوق امانات (Safe deposit box) مورد بررسی قرار گرفته (بخش اول) و مسئولیت قراردادی بانک در بخش دوم تحلیل شده است. شایان ذکر است که نحوه تشخیص مدعی و منکر در دعوی حاضر و نحوه ارزیابی خسارات، از حیث منطق حقوقی متاخر بر بحث حاضر است و در این کوتاه گفتار مجال بحث نمی‌یابد.

۱- تئوری‌های رابطه طرفین در قرارداد صندوق امانات

قرارداد صندوق امانت زمانی تشکیل می‌شود که بانک صندوقی را در برابر دریافت عوض در اختیار مشتری قرار می‌دهد تا مشتری اشیاء اسناد و اموال قیمتی خود را در آن به امانت گذارد.^۵ اما در خصوص این رابطه نظریه‌هایی وجود دارد که به تفکیک به بررسی آن‌ها می‌پردازیم.

۱-۱- موجر و مستاجر (Lessor-Lessee)

در این رابطه موجر مالکیت را برای مدت محدود به مستاجر اعطا می‌کند و مستاجر حق کامل و مطلق برای استفاده از منافع مورد اجاره را دارد. نوعاً در اجاره اعیان، مالک دیگر حق بهره‌برداری از عین را ندارد زیرا تصرف او در عین مانع تصرف مستاجر در منفعت است. برای مثال مالک عین خانه، حق ورود به خانه را بدون کسب اجازه از مستاجر (مالک منفعت) ندارد. از این رو در رایبی که در سال ۱۹۶۶^۶ صادر شد قاضی فرانکوم^۷ بیان می‌دارد که موجر به جز دریافت مال الاجاره و مورد اجاره در زمان خاتمه قرارداد حق دیگری ندارد. در قانون مدنی ایران به موجب ماده ۴۶۶، مستاجر مالک منافع عین مستاجر می‌شود و وفق ماده ۴۷۷ همین قانون موجر باید عین مستاجره را در حالی تسلیم نماید که مستاجر بتواند استفاده مطلوبه را ببرد. با توجه به این رابطه و صحبت‌های

---

^۵ سعادت مصطفوی، سید مصطفی، تاتاری، محمد مهدی. «تحلیل عقد حفاظت در نظام حقوقی ایران با مطالعه تطبیقی در حقوق فرانسه». پژوهشنامه حقوق اسلامی، سال چهاردهم، شماره اول (۳۷)، بهار و تابستان (۱۳۹۲)، صص: ۱۰۱-۱۲۸، ص: ۱۰۴

^۶ *Undercofler v. Whiteway Neon Ad, Inc.*, 114 Ga. App. 644, 152 S.E.2d 616 (Ga. Ct. App. 1966)

^۷ J.Frankum

دبیر کمیسیون حقوقی بانک‌ها، به نظر می‌آید بانک بسیار مشتاق به حاکمیت این رابطه باشد. زیرا در دوران امر میان ودیعه و اجاره، پذیرش ید مالکانه نسبت به صندوق و عدم استیلاء و علم نسبت به محتویات صندوق منجر بدان می‌شود که ید بانک نسبت به محتویات داخل صندوق امانی تلقی نگردد که این امر موجب می‌گردد که ضمان موجود در ماده ۶۱۴ قانون مدنی^۸ در خصوص ودیعه منتفی شود و تقصیر بانک مشمول ضمان غصب و مواد ۳۰۸ و ۳۱۵^۹ قانون مدنی نگردد.

۱-۱-۱- اشکالات رابطه حقوقی موجر و مستاجر

بانک به دو صورت بر صندوق‌های امانات/استیلاء مادی دارد:

الف) صندوق‌ها در جانب محفظه‌های سمت کارمندان بانک و قسمت داخلی بانک قرارداد و اصطلاحاً صندوق‌ها سلف سرویس نمی‌باشند.

ب) صندوق توسط دو کلید باز می‌شود که یک کلید آن در تصرف فیزیکی بانک قرارداد.

بنابراین مشتری مالک مطلق منافع و همچنین کنترل کننده صندوق نیست و اگر چه بانک نمی‌تواند بدون اجازه مشتری درب صندوق را بگشاید لیکن در مواردی می‌تواند استفاده مشتری را محدود کند.^{۱۱}

ممکن است پاسخ داده شود که این شرط ضمن قرارداد است و وفق ماده ۹۵۹ قانون مدنی خللی به حقوق مشتری وارد نمی‌سازد. اما در پاسخ باید بیان داشت که مشروعیت اجاره در گرو پذیرش چهارچوب این قرارداد، مطابق با ماده ۴۶۶ قانون مدنی است. باید بر این باور بود که تمام منفعت مورد اجاره به دلیل تملیکی بودن عقد اجاره از آن مستاجر است.^{۱۲} و مقتضای ذات عقد اجاره تملیک

^۸ امین ضامن تلف یا نقصان مالی که به او سپرده شده است نمی‌باشد، مگر در صورت تعدی یا تفریط.

^۹ غصب استیلاء بر حق غیر است به نحو عدوان، اثبات ید بر مال غیر بدون مجوز هم در حکم غصب است.

^{۱۰} غاصب مسئول هر نقص و عیبی است که در زمان تصرف او به مال وارد شده باشد، هرچند مستند به فعل او نباشد.

^{۱۱} Richard A. Lord, **The Legal Relationship Between the Bank and its Safe Deposit Customer**, 5 Campbell L. Rev. 263, (1983), P:277.

^{۱۲} کاتوزیان، ناصر، عقود معین ۱، تهران: انتشارات بهنشر، ۱۳۷۰، ص: ۳۹۴

منفعت می‌باشد. اما ملک که اثر تملیک است چه عناصری دارد؟ یکی از حقوقدانان عناصری را برای ملک برشمارده است که برخی از آن‌ها ذیلاً ذکر می‌شود:

۱. وجود چیزی در خارج هرچند مالیت نداشته باشد، مانند آلبوم عکس، القاب خانوادگی.

۲. اختصاص به شخص به صورت بالفعل.

۳. اصالت در اختصاص: مانند مستاجری که به تبعیت از عین مالک منفعت نمی‌شود بلکه مستقلاً مالکیت را کسب می‌کند

۴. قابل نقل و انتقال یا اتلاف باشد.

این حقوقدان بعد از آن که مالکیت را مفهومی مبهم برای خیلی از افراد جامعه تلقی می‌کنند، ماده ۱۲۰۴ قانون مدنی اتیوپی را بهترین تعریف از مالکیت می‌خواند. این ماده بیان می‌دارد: مالکیت وسیع‌ترین حقی است که می‌توان روی مال موجود در خارج داشت. این حق قابل تجزیه و تحدید نیست مگر به موجب قانون.^{۱۳}

این تعریف شبیه به ماده ۳۰ قانون مدنی^{۱۴} ایران است. از این جهت هر مالکی (اعم از عین یا منفعت) نسبت به مایملک خود حق هرگونه تصرف و انتفاع را دارد. اما آیا وضعیت جغرافیایی صندوق‌ها (سلف سرویس نبودن) و دو کلید دار بودن آن‌ها تصرف مالک را محدود نمی‌کند؟ و همچنین منع‌های دیگری که در قرارداد ذکر شده است مانند امضاء پروانه ورود و...^{۱۵} جزء آثار اصلی قرارداد اجاره است؟

---

^{۱۳} جعفری لنگرودی، محمد جعفر، حقوق اموال دوره متوسط حقوق مدنی، تهران: گنج دانش، ۱۳۹۶، ص: ۸۸

^{۱۴} هر مالکی نسبت به مایملک خود حق همه‌گونه تصرف و انتفاع دارد مگر در مواردی که قانون استثناء کرده باشد.

^{۱۵} ماده ۱۸ آیین‌نامه ایجاد و واگذاری صندوق امانات

ممکن است بانک اشکال کند که این موارد اولاً شروط ضمن عقد است و ثانياً مستاجر بدان تراضی نموده است. در پاسخ بایستی اشاره داشت که شروط سه گانه احصائی وفق ماده ۲۳۴ قانون مدنی^{۱۶} در صورتی از اعتبار شرط ضمنی قراردادی برخوردار است که با شرایط ماده ۲۳۳ قانون مدنی^{۱۷} سازگاری داشته باشد. به عبارت دیگر اگر شرط، خلاف مقتضای ذات عقد باشد (بند ۱ ماده ۲۳۳) شرط مذکور ماهیت عقد را بر هم می‌زند، حال هر عنوانی برای عقد پیش‌رو انتخاب شده باشد.

بنابراین اشکالی که به این تئوری می‌باشد آن است که معمولاً صندوق‌های امانات با دو کلید که یکی مختص به مشتری و دیگری مختص به بانک است باز می‌شوند^{۱۸} و بنابراین تصرف هردو در صندوق صادق است و چه بسا تصرف بانک از دیدگاه عرفی بیشتر است. از این رو این تصرف در قالب عقدی اذنی همچون وکالت یا ودیعه می‌گنجد. بانک‌های دیگر نیز همین رویه را دارند، برای نمونه وفق ماده ۳ آیین‌نامه ایجاد و واگذاری صندوق امانات بانک ایران زمین: صندوق اجاره‌ای در ابعاد مختلف بوده و هر یک به دو قفل مجهز است یک قفل مربوط به مشتری و قفل دیگر مخصوص بانک می‌باشد. (کلید قفل مشتری در موقع اجاره به وی تحویل می‌گردد.) صندوق با استفاده از کلید مشتری و کلید بانک توأمان باز می‌شود. بنابراین بدون کلید مشتری، احدی قادر به باز کردن صندوق نخواهد بود.

اشکال دیگر آن است که رابطه‌ی اجاره کاملاً در عرف فرضی غریب است. مثلاً اگر درب محفظه‌ای باز باشد و طلایی روی زمین افتاده باشد، آیا کارمند صندوق نسبت بدان بی‌مسئولیت است؟ قطعاً کارمند مسئولیت دارد. اما پرسش آن است که این مسئولیت ناشی از قانون است یا ناشی از قرارداد؟

---

^{۱۶} شرط بر سه قسم است: ۱ - شرط صفت. ۲ - شرط نتیجه. ۳ - شرط فعل اثباتاً یا نفیاً. شرط صفت عبارت است از شرط راجعه به کیفیت یا کمیت مورد معامله. شرط نتیجه آن است که تحقق امری در خارج شرط شود. شرط فعل آن است که اقدام یا عدم اقدام به فعلی بر یکی از متعاملین یا بر شخص خارجی شرط شود

^{۱۷} شروط مفصله ذیل باطل و موجب به بطلان عقد است: ۱ - شرط خلاف مقتضای عقد ۲ - شرط مجهولی که جهل به آن موجب جهل به عوضین شود

^{۱۸} این امر در شرایط عمومی قرارداد صندوق‌های بانک ملی قیض شده است:

بند ۱۴ ماده ۲ قانون عملیات بانکی بدون ربا مصوب ۱۳۶۲^{۱۹} از جمله وظایف بانک ها را قبول و نگهداری امانات مقرر داشته است. به نظر می‌رسد این ماده در بیان تعریف ماهیت قرارداد فی‌ما بین باشد و اگر هم در این مقام سیر نکند به هرحال با اتکا به این ماده عرف اقدام به معامله می‌کنند و نمی‌توان عرف را نسبت به قانون جاهل قلمداد نمود (*Ignorantia juris non excusat*).^{۲۰} در این صورت ظاهر در کشف اراده باطنی کمک می‌کند و قاضی را به عدم تمایل به عقد اجاره مشتاق می‌کند. بنابراین سایر ادعاها از جانب بانک مثل نفوت قرارداد با قانون، یا قاعده اقدام (*Volenti non fit injuria*)^{۲۱} پذیرفته نیست. چراکه ماده ۲ قانون عملیات بانکی بدون ربا آمره محسوب می‌شود و در صدر ماده به این امر تصریح شده است و ثانیاً وقتی معتقد به آمره بودن قانون پیش گفته داشته باشیم اقدام (رفتار علیه خود) موضوعاً منتفیست.

۱-۲- مودع و مستودع (Bailor-Bailee)

استودع در لغت به معنای طلب نگاهداری است.^{۲۲} و ودیعه هم به معنای مال مورد نگاهداری استفاده می‌شود و هم در معنای مصدری کاربرد دارد.^{۲۳} وفق ماده ۶۰۷ قانون مدنی^{۲۴} ودیعه عقدی است که

^{۱۹} وظایف نظام بانکی عبارتند از:

.....

۱۴- قبول و نگهداری امانات طلا و نقره و اشیاء گرانبها و اوراق بهادار و اسناد رسمی از اشخاص حقیقی و حقوقی و اجاره صندوق امانات

^{۲۰} (قاعده لاتین) جهل به قانون عذر محسوب نمی‌شود، جهل به قانون باعث از بین رفتن مسئولیت نمی‌شود (آقایی، بهمن، فرهنگ حقوقی بهمن، تهران: گنج دانش، چاپ اول، ۱۳۷۸، ص: ۶۶۰)

^{۲۱} (قاعده لاتین) اقدام به ضرر خود، همان، ص: ۱۰۸۸

^{۲۲} فیروزآبادی، شیخ مجد الدین، القاموس المحيط، ج ۳، بیروت: دارالعلم، بی تا، ص: ۹۲، سعدی، ابوحیب، القاموس الفقهی، دمشق: دارالفکر، ۱۴۰۸ ه.ق، چاپ دوم، ص: ۳۷۶

^{۲۳} سعدی، ابوحیب، ص: ۳۷۶. برای معنای مال موضوع معامله می‌توان به ماده ۷۶۳ **مجله الاحکام العدلیه**: الودیعه: هی المال الذی یوضع عند شخص بقصد الحفظ و همچنین ماده ۷۷۳: لو قال صاحب الودیعه:..... اشاره نمود. به نظر می‌رسد ماده ۷۶۳ **مجله الاحکام العدلیه** و ماده ۷۶۴ در بیان عبارت ایداع (هو وضع المالك ماله عند آخر) در معنای حقیقی استعمال شده و بنابراین تسلیم را شرط صحت عقد ودیعه می‌داند.

به موجب آن یک نفر مال خود را به دیگری می‌سپارد برای آن که آن را مجاناً نگاه دارد. جواز عقد ودیعه همانطور که مورد تصریح قانونگذار مدنی قرار گرفته است^{۲۵} در مورد تایید فقها نیز می‌باشد.^{۲۶} توضیح این مطلب را یکی از فقیهان چنین بیان داشته است که سه نوع عقد جائز وجود دارد: ۱- جائز حکمی ۲- جائز حقی ۳- جائز (مفید اباحه)^{۲۷} اما جواز حکمی یعنی حکمی که شارع مقدس خودش حکم به جواز نموده در مقابل حکم به لزوم، مانند نکاح. در مقابل بعضی دیگر از عقود شرعاً محکوم به جواز هستند مانند هبه به غیر ذی رحم که ذاتاً محکوم به جواز می‌باشد^{۲۸} جواز حقی نیز به معنای آن است که عقد قابل فسخ یا اقاله است و این از حقوق طرفین به شمار می‌رود که حال اگر خواستند آن را اعمال نمایند یا از آن صرف نظر نمایند.^{۲۹} از سویی جواز با مجانی بودن رابطه تنگاتنگی دارد، بنابراین وقتی عقدی مانند ودیعه به تصریح ماده ۶۰۷ قانون مدنی مجانی است، بدان خاطر که فسخ هر یک از طرفین نه از جانب شارع صریحاً منع گردیده و نه وفق قواعد (من جمله قاعده عدم ولایت) فسخ منجر به دخل و تصرف در دارایی غیر است. بنابراین مجانی بودن عقد با تئوری کشف اراده طرفین و جواز با مکانیزم فوق قابل فهم و تدقیق است. گرچه هردو مورد در قانون مدنی نیز اشاره گشته است. با این توضیح مقتضای ذات عقد ودیعه مجانی بودن و استنابه برای نگاهداری و حفظ مال می‌باشد. چرا که در صورت معوض بودن فسخ بدون

---

^{۲۴} ودیعه عقدی است که بموجب آن یک نفر مال خود را به دیگری می‌سپارد برای آنکه آن را مجاناً نگاه دارد. ودیعه گذار مودع و ودیعه گیر را مستودع یا امین می‌گویند.

^{۲۵} ماده ۶۱۱: ودیعه عقدی است جائز.

^{۲۶} العاملی، زین الدین بن علی، **مسالك الافهام الى تنقيح شرايع الاسلام**، ج ۵، قم: موسسه معارف اسلامي، ص: ۸۴.

^{۲۷} خوانساری، شیخ موسی بن محمد، **منیة الطالب فی شرح المکاسب (تقریرات محقق میرزا محمد حسین**

نائینی)، ج ۱، قم: موسسه النشر الاسلامی، ۱۴۱۸، ص: ۱۲۳

^{۲۸} درس خارج آیه الله نوری همدانی، کتاب الصوم، ۱۲ - ۱۰ - ۱۳۹۰

<https://www.eshia.ir/feqh/archive/text/noori/feqh/90/901012/>

^{۲۹} درس خارج آیه الله جوادی آملی، کتاب خیرات، ۱۵ - ۰۸ - ۱۳۸۹

<https://www.eshia.ir/feqh/archive/text/javadi/feqh/89/890815/>

دلیل قانونی آن منجر به تصرف در دارایی غیر است و این امر خلاف قاعده است. اما شرط عوض در ودیعه ممکن است نهاده شود و خللی به اثر اصلی آن وارد نمی‌سازد.^{۳۰}

۱-۲-۱- اشکالات رابطه مودع و مستودع

نظریه دراسته‌العقود یا همان کشف ویژگی‌های عقد از طریق تفحص در جامعه به ما چنین می‌فهماند که ودیعه عقدی است مجانی و این شرط ضمنی عرفی در ماده ۶۰۷ قانون مدنی تبدیل به شرط ضمنی قانونی گشته است. اما با این همه، ظاهر الفاظ قرارداد صندوق بانک بیان‌گر معوض بودن چنین قراردادی است. از سویی نباید پایبند به الفاظ ماند، بنابراین نکات ذیل حائز اهمیت است:

۱. عملیات بانک به هر قسم و نوع، وفق بند ۷ ماده ۲ قانون تجارت، عمل تجاری است.

۲. متبادر از معامله تجاری در ماده ۱ و ۲ قانون تجارت و اماره غلبه، تماما دال بر عوض بودن و هدف اصلی قرارگرفتن سود از معاملات بانکی است، بنابراین هنگام شک معاملات بانکی منصرف از مجانی بودن می‌باشد. چه بانک سهامی عام باشد چه دولتی.

۳. در صورتی که عقد معوض باشد به دلایل پیش‌تر ذکر شده، خود به خود از قالب عقد ودیعه خارج می‌شود. جدول زیر در خصوص قرارداد بانک ملی با مشتریان خود می‌باشد که در سایت این بانک قرار دارد:

صندوق اجاره ای (اجاره بها سالانه، ودیعه)	هر سانتی متر مکعب حجم 120 ریال (حداقل 600.000 ریال) همچنین ودیعه اجاره بها 8 برابر مبلغ اجاره بها حداقل مبلغ 4.800.000 ریال
هر بار استفاده از صندوق	10.000 ریال
مفقودی کلید ها	کلیه هزینه های مربوط به قفل ها و کلید ها + 120.000 ریال
تخلیه و تحویل صندوق	بدون کارمزد
هماهنگی جهت بازدید صندوق اجاره ای به درخواست مراجع ذیصلاح	بدون کارمزد

شکل الف^{۳۱}

^{۳۰} کاتوزیان، ناصر، قانون مدنی در نظم حقوقی کنونی، تهران: میزان، ۱۳۹۵، ص: ۴۲۰

تا به اینجا شرط عوض و عوض بودن مورد بررسی قرار گرفت. اما ودیعه به عنوان عقدی برای نگاهداری از مال^{۳۲} در قرارداد بانک بی معناست چرا که صرفاً به معنای نگاهداری از کلید بانک و حفاظت از محوطه‌ی بیرونی صندوق به عنوان اذن در شی اذن در لوازم شی است، می‌باشد. حالیکه اذنی در شی وجود ندارد(زیرا کلید مشتری صرفاً در اختیار خود اوست) بنابراین اذن در لوازم نیز منتفی است. با این اوصاف مقتضای ذات ودیعه نیز در تراضی طرفین رعایت نشده است و رابطه حقوقی مودع و مستودع منتفی است.

در پرونده‌ای که در سال ۱۹۷۹ تصمیم‌گیری شد^{۳۳}، دادگاه چنین اظهار نظر می‌کند: اگر وفق ماده ۱۴۸^{۳۴} قانون قراردادهای هند^{۳۵} در خصوص صندوق امانات بانک بخواهیم معتقد به ودیعه بودن قرارداد فی‌ما بین باشیم، باید نشان دهیم که اجیر کننده مستخدم بانک، تصرف کامل و واقعی بر اموال خود را در اختیار بانک قرارداده است. حالی که در پرونده حاضر کمیت و کیفیت اجناس مجهول بوده .... مزیداً قرارداد فی‌ما بین اجاره نیست چرا که اجیر کننده دسترسی مستقیم به صندوق خود را ندارد و صرفاً باید توسط مامور بانک صندوق را باز کند.

یکی از حقوقدانان به نام عناصری را در تشکیل عقد ودیعه نام برده‌است که ذکر آن خالی از فایده نمی‌باشد:

۱. به قبض دادن مال (Delivery of Possession) : این شرط باید از صرف سلطه و نگاهداری^{۳۶} متمایز شود. بنابراین خدمتکار یا مهمانی که اموال صاحبخانه را مصرف می‌کند مستودع نیست

³¹ <https://bmi.ir/fa/services/100/>

³² العاملی، محمد بن جمال الدین مکی(شهید اول)، *اللمعه دمشقیه*، قم: دارالفکر، ۱۴۱۱، ص: ۱۳۲

³³ Port Swettenham Authority v TW Wu & Co (M) Sdn Bhd [1979] AC 580

³⁴ A 'bailment' is the delivery of goods by one person to another for some purpose, upon a contract that they shall, when the purpose is accomplished, be returned or otherwise disposed of according to the directions of the person delivering them.

³⁵ Indian Contract Act 1872

³⁶ Custody

همچنین ارائه شیوه نگاهداری^{۳۷} نوع دیگری از تسلیم است. در واقع شیوه تسلیم برخی اموال متفاوت بوده و باید روش نگاهداری یا استفاده از آن را به مستودع آموزش داد تا تسلیم واقع گردد.

۲. تسلیم به موجب قرارداد باشد

۳. تسلیم برای هدف مشخصی باشد: و بعد از اتمام هدف باید مال به مودع مسترد شود.^{۳۸}

البته در حقوق ایران غالب نویسندگان باوری به عینی بودن قرارداد ودیعه ندارند،^{۳۹} اما لازمه حفظ مال تصرف است ولو بدوا تصرفی رخ ندهد. از این رو عنصر سپاردن که در ماده ۶۰۷ قانون مدنی آمده است، وفق قراردادهای صندوق امانات، نه بدوا و نه استدامه، به وقوع نپیوسته است.

شاید اشکال شود که حکم ماده ۶۱۸ قانون مدنی اشکال مطروحه را مرتفع می‌کند و قرارداد را از ودیعه بودن خارج نمی‌سازد. وفق این ماده: اگر مال ودیعه در جعبه سربسته یا پاکت مختوم به امین سپرده شده باشد حق ندارد آن را باز کند و الا ضامن است.

در پاسخ باید بیان داشت که ۱. اصل بر موضوعیت داشتن مواد قانونی است و نه طریقت آن‌ها. بنابراین جعبه سربسته یا پاکت مختوم خود مورد ودیعه می‌باشند. به خلاف صندوق بانک که مورد ودیعه نیست.

۲. جعبه سربسته ای که خود مالک به امین می‌دهد با مالی که مودع به صندوق امانت داری همچون بانک می‌گذارد و یک کلید را در اختیار او قرار می‌دهد و با علم به اینکه صندوق ها سلف سرویس نیستند و حدود ۱۶ ساعت درب بانک بسته است کاملا متفاوت است.

³⁷ Constructive delivery/ Delivery to bailee how made

³⁸ Singh, Avtar, **Contract and Specific Relief**, India: Eastern Book Company, 10th ed, 2008, p: 660-665

³⁹ برخی از نویسندگان ودیعه را عقدی عینی می‌دانند، ر.ک: کاشانی، سید محمد، ۱۳۸۸، **حقوق مدنی (قراردادهای ویژه)**، تهران: انتشارات میزان، چ ۱، ص ۱۶۱. به نقل از: سعادت مصطفوی، سید مصطفی، تاتاری، محمد مهدی، تحلیل عقد حفاظت در نظام حقوقی ایران با مطالعه تطبیقی در حقوق فرانسه، **پژوهشنامه حقوق اسلامی**، سال چهاردهم، شماره اول (۳۷)، بهار و تابستان ۱۳۹۲، صص: ۱۰۱-۱۲۸، ص: ۱۱۰.

۳. عنصر سپاردن همچنان در ماده ۶۱۸ به چشم می‌خورد حالیکه بانک مدعی است که دسترسی به اموال داخل صندوق ندارد. و مجدد این عبارت وفق اصالة الحقیقه خروج موضوعی ودیعه را از موضوع حاضر می‌رساند.

با وجود اشکالات فوق (مخصوصا تجاری بودن عملیات بانک) حتی در صورتی که اعتقاد به دسترسی و کنترل کامل بانک به صندوق داشته باشیم، ودعی بودن ید بانک منتفی است. چه بسا قاضی گاروت^{۴۰} و بسیاری از قضات دیگر^{۴۱} به همین خاطر رابطه صندوق بانک و مشتری را ودعی می‌خواندند.

۱-۳- عقد نامعین (Sui generis)

اخیرا رویه قضایی بر این سمت رفته است که قراردادهای صندوق امانات را نهادی مجزا از سایر عقود تلقی نماید. مبنای این تئوری گرچه در مباحث فقه اسلامی با چالش‌هایی مواجه گردیده، لیکن در قوانین کنونی به صراحت مورد پذیرش قرار گرفته است. وفق ماده ۱۰ قانون مدنی^{۴۲} و با هردو برداشت مخالفت با صریح (نص) قانون یا مخالفت صریح قرارداد با قانون (اعم از نص یا ظاهر) قرارداد صندوق امانات صحیح و لازم الاتباع است.

برای نمونه در پرونده‌ای^{۴۳} که از صندوق مشتری ۱۰۰۰۰ دلار سرقت شده بود قاضی دور^{۴۴} بیان می‌دارد رابطه حقوقی میان طرفین صندوق صریحا (در قانون) تعریف نشده است.^{۴۵} برخی از حقوقدانان ایرانی نیز این‌گونه قراردادها را قراردادی مختلط از اجاره صندوق و ودیعه مال می‌دانند.^{۴۶}

⁴⁰ Cussen v. Southern California Sav. Bank, 133 Cal. 534, 65 P. 1099 (Cal. 1901)

^{۴۱} برای دیدن آراء مختلفی که در خصوص صندوق امانات صادر شده است و تماما حکم به ودعی بودن رابطه فی ما بین بانک و مشتری صادر نموده‌اند، ر.ک:

Richard A. Lord, The Legal Relationship Between the Bank and its Safe Deposit Customer, 5 Campbell L. Rev. 263, (1983), P:276.

^{۴۲} قراردادهای خصوصی نسبت به کسانی که آن را منعقد نموده اند در صورتی که مخالف صریح قانون نباشد نافذ است

⁴³ *Veihelmann v. Manufacturers Safe Deposit Company*, 282 App. Div. 653 (N.Y. App. Div. 1953)

⁴⁴ Dore, J.P

⁴⁵ The precise legal relation a safe-deposit company bears to the box owner has not been specifically defined and the cases are not altogether in harmony on that issue.

۱-۴- تفسیر قابل دفاع

تا به اینجا سعی شد تا با اطلاعاتی که در دست بود و با عرضه آن‌ها به مواد قانونی و قواعد مسلم حقوقی، ماهیت عقد را تفسیر کنیم. اما روش‌های دیگری نیز وجود دارد که هنگام شک در ماهیت عقد جاری می‌شود و به نظر نویسندگان قبل از طی مراحل پیش‌تر بیان شده، توسل بدان مخاطره آمیز است. برای نمونه: اصل تفسیر به نفع مدیون^{۴۷}، اصل حمایت از مصرف‌کننده. با وجود قواعد اولیه مجرای تمسک به این اصول که گاه مرتبط با اصل برائت و گاه در خصوص مبحث مسئولیت است، مسدود می‌شود. بدین توضیح قرارداد عاری از هرگونه بحث ثانوی و عارضی باید تفسیر گردد و در خصوص مسئولیت طرف یا طرفین، قواعد مرتبط با ایستی اعمال شود. به هر حال کاری که ما در این جا زیاد بدان نپرداختیم و شاهد آن بودیم که در هیاهو اعتراضات برخی از حقوقدانان بدان پرداختند بحث زیبای کشف اراده طرفین بود که خود جستاری مستقل می‌طلبد. قراردادهای الحاقی، قراردادهای ناخوانده، حسن نیت در معاملات و... از مباحثی است که علاوه بر آن که خود گفتاری مستقل می‌خواهد، مورد به مورد نیز متفاوت است. تاکنون مشخص گردید که قرارداد منعقد فی مابین بانک و مشتریان، عقدی نامعین و مشمول ماده ده قانون مدنی است. با توجه به آنچه بیان گردید به خلاف زعم عده‌ای از حقوقدانان^{۴۸}، این قرارداد مخلوط اثر دو قرارداد ودیعه و اجاره نیست. این نظر حتی در کشمکش بحث‌های حقوقی، بعد از واقعه ۱۳ خرداد، طرفدارانی داشت.^{۴۹}

^{۴۶} کاتوزیان، ناصر، **قانون مدنی در نظم حقوقی کنونی**، تهران: میزان، ۱۳۹۵، ص: ۴۲۰

^{۴۷} التفسیر بمصلحة المدین / یا تفسیر به زیان تنظیم کننده قرارداد (*Contra Proferentem rule*). این قاعده در مقام رفع ابهام از قرارداد جریان می‌یابد، ابهام در قرارداد نیز انواعی دارد: لفظی، شکلی و ساختاری؛ یزدانیان، علیرضا، آرایه، حمید. (۱۳۹۵). مطالعه تطبیقی تفسیر موسع و مضیق از قاعده تفسیر قرارداد به زیان تنظیم کننده در قراردادهای بیمه. «پژوهشهای حقوقی»، ۱۵(۲۹)، ۱۳۷-۱۶۰، ص: ۱۴۱-۱۴۲.

^{۴۸} کاتوزیان، ناصر، **قواعد عمومی قراردادها**، ج ۴، ش ۱۴ به نقل از قانون مدنی در نظم حقوقی کنونی، تهران: میزان، ۱۳۹۵، ص: ۴۲۰

^{۴۹} مصاحبه با دکتر غلام نبی فیضی چکاب، نقل از ایسنا:

۲- مسئولیت قراردادی بانک

در این قسمت بعد از تبیین ماهیت قرارداد به موضوعاتی در خصوص مسئولیت بانک می‌پردازیم و سعی داریم تا مشخص نماییم که شرط عدم مسئولیت بانک نسبت به قرارداد چه وضعیتی دارد.

۲-۱- بطلان شرط عدم مسئولیت قراردادی در قبال سرقت یا حریق

عقدی که عرف عقلا از آن متوجه می‌شود عقدی برای نگاهداری از اموال در قبال دریافت عوض است (شکل الف) و صندوق، کلید، مامور دارنده کلید هیچ موضوعیتی در قصد طرفین ندارند. این مسأله از بدیهیات حقوقی است و نیازی به استدلال ندارد. به همین خاطر اگر از صندوق طلائی بر زمین بیافتد بانکدار خود را مسئول می‌بیند و طلا را داخل صندوق می‌نهد. همین امر ضمنی منجر به قانون گذاری تصریحی شده است و در بند ج ماده ۳۵ قانون پولی و بانکی کشور^{۵۰} چنین مقرر داشته: هر بانک در مقابل خساراتی که در اثر عملیات آن متوجه مشتریان می‌شود مسئول و متعهد جبران خواهد بود. بنابراین برداشت این که مامور حسب تعهد اخلاقی طلا را برمی‌دارد موضوعاً منتفی است.

پس در کفه ای از ترازو عقد معوضی داریم که صیانت از آن برای شخصیت حقوقی الزامی است و در سوی دیگر شرط عدم مسئولیت در قبال سرقت، حریق و امثالهم!^{۵۱}

۲-۱-۱- شرط خلاف مقررات آمره (Jus cogens)

مقتضای ذات عقد صندوق بانک، نگاهداری از اموال در قبال دریافت عوض است، بی‌شک تعهد بانک به نتیجه می‌باشد و شرط عدم مسئولیت منجر به جهل متعامل (مشتری) به کیفیت و کمیت

%D8%AE%D9%88%D8%AF-%DA%A9%D9%88%D8%AA%D8%A7%D9%87%DB%8C-
%DA%A9%D8%B1%D8%AF%D9%

^{۵۰} مصوب ۱۳۵۱ (مجلس شورا اسلامی)

^{۵۱} <https://www.isna.ir/news/1401031711831/%D8%A2%DB%8C%D8%A7-%D8%A8%D8%A7%D9%86%DA%A9-%D9%87%D8%A7-%D8%AF%D8%B1-%D8%A8%D8%B1%D8%A7%D8%A8%D8%B1-%D8%B3%D8%B1%D9%82%D8%AA-%D8%A7%D8%B2-%D8%B5%D9%86%D8%AF%D9%88%D9%82-%D8%A7%D9%85%D8%A7%D9%86%D8%A7%D8%AA-%D9%85%D8%B3%D8%A6%D9%88%D9%84%D9%86%D8%AF>

نگاهداری است. این مبنا مورد پذیرش بسیاری از فقها قرار گرفته است.^{۵۲} قانون مدنی ایران نیز به تبعیت از نظر غالب در ماده ۲۳۳ شرط مجهولی که جهل بدان موجب جهل به عوضین شود را، مبطل عقد دانسته است مبنای بطلان شرط و عقد را می‌توان در قاعده‌ی غرر جست‌وجو کرد.^{۵۳}

اگر اشکال شود که شرط چه ارتباطی با عوضین دارد، و در نهایت شرط قید معامله است و منجر به زیادی یا کاستی عوض می‌گردد و حق دو گانه فسخ یا تسلیم به عقد می‌دهد^{۵۴} جواب در قانون مدنی و نسبت به بانک روشن است چراکه شک حین عقد بوده است و زمان انعقاد عقد، انشاء طرفین به سبب جهل به کمیت و کیفیت نگاهداری (چگونگی نگاهداری از صندوق‌ها) موافق نبوده است (ماده ۱۹۴ قانون مدنی)^{۵۵} اما پاسخ به مرحوم شیخ در فقه امامیه مقدماتی می‌خواهد که از این مختصر فارغ است و بایستی قبل و بعد سخن با توجه به مبنای اصولی ایشان کامل تحقیق و تدقیق شود.^{۵۶} بنابراین سرایت جهل از لحاظ قانونی و تئوری حقوقی، وفق ماده ۲۳۳ قانون مدنی ارجح است و متعهد مفری از این قاعده آمره ندارد.

---

^{۵۲} کرکی، شیخ علی بن الحسین، **جامع المقاصد فی شرح القواعد**، ج ۴، قم: موسسه آل البیت، ۱۴۰۸ هـ، ص: ۴۱۵؛
العاملی، شمس الدین محمد بن مکی، **الدروس الشرعیة**، ج ۲، قم: موسسه نشر اسلامی، ۱۴۱۴، ص: ۲۹۲؛
الدین بن علی، **مسالك الافهام**، ج ۶، قم: موسسه معارف اسلامی، ۱۴۱۵، ص: ۹۳؛ آخوند خراسانی، محمد کاظم،
حاشیه کتاب المکاسب، تهران: وزارت ارشاد اسلامی، ص: ۲۴۳

^{۵۳} اسلامی‌پناه، علی. (۱۳۹۰). تفاوت اشتباه و جهل نسبت به موضوع قرارداد. **پژوهشهای حقوقی**، ۱۰(۲۰)، ۲۲-۱۳، ص: ۱۸؛ برای دیدن تفاوت غبن و غرر، ر.ک: درس خارج آیه الله جوادی آملی، مورخ: ۸۹/۰۸/۱۸
<https://www.eshia.ir/feqh/archive/text/javadi/feqh/89/890818/>

^{۵۴} انصاری، شیخ مرتضی، کتاب المکاسب، ج ۶، قم: مجمع الفکر الاسلامی، ۱۴۲۰، ص: ۹۳
^{۵۵} ماده ۱۹۴ قانون مدنی: الفاظ و اشارات و اعمال دیگر که متعاملین به وسیله آن انشاء معامله می‌نمایند باید موافق باشد
بنحوی که احد طرفین همان عقدی را قبول که طرف دیگر قصد انشاء او را داشته است و الا معامله باطل خواهد بود
^{۵۶} من جمله بررسی سندی روایت نهی النبی عن بیع الغرر، امکان الغاء خصوصیت از بیع و سایر موضوعاتی که در بعضی
مقالات بدان اشاره شده است. برای اطلاعات بیشتر ر.ک: فرح زادی، علی اکبر، ابراهیمی، آرش. شرط مجهول. «مجله
حقوقی دادگستری»، (۱۳۹۲)؛ (۸۱) ۷۷، ۹۳-۱۰۹

همچنین به موجب بند ج ماده ۳۵ قانون پولی و بانکی کشور، بانک مسئول خسارات ناشی از فعل خود می‌باشد و در این زمینه با تمثیل به حریق یا سرقت نمی‌تواند بار اثبات را بر عهده طرف مقابل نهد. بنابراین مشتریان باتوجه به تعهد بانک در حفاظت از اموال هیچ گونه وظیفه ای برای اثبات تقصیر بانک ندارند.

علاوه بر این قسمت اخیر ماده ۱۱ قانون مسئولیت مدنی (مصوب ۱۳۳۹): «کارمندان دولت و شهرداری و موسسات وابسته به آن‌ها که به مناسبت انجام وظیفه عمدا یا در نتیجه بی احتیاطی خسارتی به اشخاص وارد نمایند شخصا مسئول جبران خسارات می‌باشند ولی هرگاه خسارات وارده مستند به عمل آنان نبوده و مربوط به نقص وسایل ادارات و موسسات مزبور باشد در این صورت جبران خسارت بر عهده اداره و موسسات مربوطه است ...» می‌تواند این موضوع را تایید کند. در صورتی که مراد مقنن جمع میان دو قید: عدم استناد به فعل کارمند و نقص وسایل اداره باشد، مجددا ماده ۱۱ ق. مسئولیت مدنی تأکیدی بر مسئولیت مبتنی بر تقصیر است. اما در صورتی که «و» به صورت تمثیلی بیان گردیده باشد مسئولیت بانک در هر فرضی ثابت می‌شود. البته به نظر می‌رسد نمی‌توان بر اساس ماده ۱۱ ق. مسئولیت مدنی مسئولیت بانک را مبتنی بر تقصیر ندانست چرا که جمله بعد از «و» را وفق قاعده باید موضوعیت بخشید و طریقت داشتن و تمثیلی بودن منطوق آن خلاف ظهور ماده است. علاوه که این ظهور در قواعد نظام های حقوقی دنیا نیز مورد تایید قرار گرفته است. برای نمونه قاعده *Ejusdem generis* اشاره دارد که اگر بعد از عام، خاصی ذکر شود، واژه عام باید در چارچوب مصادیق خاص تفسیر شود.

۲-۲- تفسیر قابل دفاع

ذکر این نکته دارای اهمیت است که ایرادات مطروحه صرفا جنبه تئوری دارد و قطعا دادگاه راه طولانی بطلان عقد را آن هم برای مال باختگان بسیار، طی نخواهد کرد. از باب اشکالات قراردادی بانکی بایستی مطمح نظر قراردادده می‌شد، اما نتیجه این بحث امانت شرعی است که قطعا مقبول رویه قضایی نخواهد بود.

شایان توجه است که می‌توان برای حفظ عقد به ماده ۲۳۲ استناد نمود و صرفاً شرط را به دلیل مخالفت با ماده ۳۵ قانون پولی بانکی یا استفاده از اضطراب مشتریان و همچنین با نگاهی به بند الف و ب ماده ۲ منشور اخلاقی و اداری و اخلاق حرفه ای کارگزاران نظام (مصوب ۱۴۰۰- هیات وزیران) باطل دانست و عقد را حفظ نمود. که البته موافق با مبنای فقیه پیشتر گفته شده نیز می‌باشد.^{۵۷}

نتیجه

ماهیت قراردادهای اجاره صندوق امانات بانک به خلاف عنوانی که دارند، نه قرارداد ودیعه می‌باشند و نه قرارداد اجاره. این قرارداد که میان مشتریان و بانک منعقد می‌شود مختلط از دو اثر اصلی عقد ودیعه و اجاره نیز نمی‌باشد. بلکه قراردادی نامعین و تابع ماده ۱۰ قانون مدنی است. مشتریان بانک با توجه به قراردادی که با بانک دارند و با توضیحاتی که در مورد هر دو دیدگاه رابطه حقوقی موجر و مستاجر و مودع و مستودع بیان گردید نیازمند اثبات هیچ گونه تقصیری از جانب بانک نیستند. چراکه اولاً تعهد بانک وفق اصل اولی در قراردادهای تعهدی به نتیجه است و ثانیاً قرارداد منعقد به خلاف ادعای بانک با دلایل مطروحه در مقاله : ۱. عدم تملیک منفعت صندوق به مشتری ۲. محافظت از محتویات صندوق به موجب قاعده آمره در ماده ۳۵ قانون پولی و بانکی کشور ۳- تبادر نشدن عدم حفاظت از اموال داخل صندوق توسط مشتریان حین انعقاد قرارداد؛ عقد اجاره نمی‌باشد. به فرض که اثبات تقصیر نیاز باشد، وفق گزارش خبرگزاری‌های رسمی داخلی، حضور سارقان به مدت ۱۲ ساعت در بانک، وارد شدن از پارکینگ در ساعت حدود ۲ بامداد، سرقت هارد و دوربین و برش درب‌ها، از جانب متعاملی عادی چه بسا تقصیر تلقی نگردد اما به طور قطع، عرف جامعه مصداق تفریط (ماده ۹۵۲ و ۹۵۳ قانون مدنی) را بر رفتار بانک یا عوامل آن بار می‌نماید. موضوعاتی همچون نحوه ارزش گذاری اموال، نحوه بازگشت مشتریان به وضعیت پسا قراردادی، تسلیم مال های پیدا شده به بانک یا مشتری، تماماً چالش‌هایی است که با ۱۳ خرداد ۱۴۰۱ شروع شد و امید است این جستار شروعی برای آثار بعدی باشد. همچنین این مسأله که ارزشهای خارجی نگهداری

^{۵۷} انصاری، شیخ مرتضی، کتاب المکاسب، ج ۶، قم: مجمع الفکر الاسلامی، ۱۴۲۰، ص: ۹۳

شده در صندوق، اگر بیش از مقدار معین قانونی باشد آیا وفق قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز، مشتری مورد تعقیب قرار می‌گیرد یا خیر نیازمند بحث و تحقیق می‌باشد که در مقاله حاضر به دلیل خروج موضوعی از عنوان و طرح کلی مباحث، بدان پرداخته نشده است. همچنین پیشهاد می‌شود صراحت بار دیگر منجر به دخالت قانونگذار در امر تقنین شود. چرا که با وجود صراحت قانونی که اعتماد حقوقی اطراف قرارداد را به همراه دارد، رویه دادگاه‌ها نیز مشخص می‌شود. برای مثال درج این مقرر می‌تواند راهگشا باشد:

« حل اختلافات در رابطه با قرار داد خصوصی صندوق امانات تابع قواعد عمومی قراردادها می‌باشد. هر گونه توافقی که ماهیت این گونه قراردادها را به اجاره یا ودیعه تغییر دهد در صورت عدم امکان بیمه شدن اموال مشتریان، با توجه به مفاد ماده ۳۵ قانون پولی و بانکی کشور باطل و بلا اثر می‌باشد.»

منابع

الف - فارسی

- ۱- آقای، بهمن، فرهنگ حقوقی بهمن، تهران: گنج دانش، چاپ اول، ۱۳۷۸.
- ۲- اسلامی‌پناه، علی. (۱۳۹۰). تفاوت اشتباه و جهل نسبت به موضوع قرارداد. «پژوهشهای حقوقی»، ۱۰(۲۰)، ۲۲-۱۳.
- ۳- جعفری لنگرودی، محمد جعفر، حقوق اموال دوره متوسط حقوق مدنی، تهران: گنج دانش، ۱۳۹۶.

- ۴- سعادت مصطفوی، سید مصطفی، تاتاری، محمد مهدی، تحلیل عقد حفاظت در نظام حقوقی ایران با مطالعه تطبیقی در حقوق فرانسه. «پژوهشنامه حقوق اسلامی»، سال چهاردهم، شماره اول (۳۷)، بهار و تابستان ۱۳۹۲، صص: ۱۰۱-۱۲۸.
- ۵- کاتوزیان، ناصر، عقود معین ۱، تهران: انتشارات بهنشر، ۱۳۷۰، ص: ۳۹۴
- ۶- _____، قانون مدنی در نظم حقوقی کنونی، تهران: میزان، ۱۳۹۵، ص: ۴۲۰
- ۷- _____، قواعد عمومی قراردادها، ج ۴، ش ۱۴
- ۸- فرح زادی، علی اکبر، ابراهیمی، آرش. شرط مجهول. «مجله حقوقی دادگستری» (۱۳۹۲); ۹۳-۹۴ (۸۱) ۷۷، doi: 10.22106/jlj.2013.10972
- ۹- یزدانیان، علیرضا، آرابی، حمید. (۱۳۹۵). مطالعه تطبیقی تفسیر موسّع و مضیق از قاعده تفسیر قرارداد به زیان تنظیم کننده در قراردادهای بیمه. «پژوهشهای حقوقی»، ۱۵ (۲۹) ، ۱۳۷-۱۶۰.

ب- عربی

- ۱۰- آخوند خراسانی، محمد کاظم، حاشیه کتاب المکاسب، تهران: وزارت ارشاد اسلامی.
- ۱۱- انصاری، شیخ مرتضی، کتاب المکاسب، ج ۶، قم: مجمع الفکر الاسلامی، ۱۴۲۰.
- ۱۲- سعدی، أبو حبیب، القاموس الفقہی، دمشق: دارالفکر، ۱۴۰۸ه.ق، چاپ دوم،
- ۱۳- العاملی، زین الدین بن علی، مسالک الافہام الی تنقیح شرایع الاسلام، ج ۵، قم: موسسه معارف اسلامی، ۱۴۱۵.
- ۱۴- _____، ج ۶، قم :
- موسسه معارف اسلامی، ۱۴۱۵

١٥-العالمى، محمد بن جمال الدين مكى (شهيد اول)، اللمعه الدمشقيه، قم: دارالفكر، ١٤١١.

١٦-_____، الدروس الشرعيه، ج ٢، قم: مؤسسه

نشر اسلامى، ١٤١٤.

١٧-خوانسارى، شيخ موسى بن محمد، منية الطالب فى شرح المكاسب (تقريرات محقق

ميرزا محمد حسين نائينى)، ج ١، قم: مؤسسه النشر الاسلامى، ١٤١٨.

١٨-فيروزآبادى، شيخ مجد الدين، القاموس المحيط، ج ٣، بيروت: دارالعلم، بى تا، ص: ٩٢،

١٩-كركى، شيخ على بن الحسين، جامع المقاصد فى شرح القواعد، ج ٤، قم: مؤسسه آل

البيت، ١٤٠٨ هـ.

پ - انگليسى

20-Richard A. Lord, «**The Legal Relationship Between the Bank and its Safe Deposit Customer**», 5 Campbell L. Rev. 263, (1983)

21-Singh, Avtar, **Contract and Specific Relief, India: Eastern Book Company**, 10th ed, 2008.

ت - آراء قضايبى

22-Cussen v. Southern California Sav. Bank, 133 Cal. 534, 65 P. 1099 (Cal. 1901)

23-Port Swettenham Authority v TW Wu & Co (M) Sdn Bhd [1979] AC 580

24-Undercofler v. Whiteway Neon Ad, Inc., 114 Ga. App. 644, 152 S.E.2d 616 (Ga. Ct. App. 1966)
25-Veihelmann v. Manufacturers Safe Deposit Company, 282 App. Div. 653 (N.Y. App. Div. 1953)

ث - فایل های مکتوب

۲۶-درس خارج آیه الله نوری همدانی، کتاب الصوم، ۱۲ / ۱۰ / ۹۰
<https://www.eshia.ir/feqh/archive/text/noori/feqh/90/901012/>

۲۷-درس خارج آیه الله جوادی آملی، مورخ: ۱۸/۰۸/۸۹
<https://www.eshia.ir/feqh/archive/text/javadi/feqh/89/890818/>

۲۸-درس خارج آیه الله جوادی آملی، کتاب خيارات، مورخ: ۱۵ / ۰۸ / ۸۹
<https://www.eshia.ir/feqh/archive/text/javadi/feqh/89/890815/>

ج-قوانین و مصوبات

۲۹-قانون تجارت (۱۳۱۱)

۳۰-قانون مدنی (۱۳۰۷)

۳۱-قانون پولی و بانکی کشور (۱۳۵۱)

۳۲-قانون عملیات بانکی بدون ربا مصوب ۱۳۶۲

۳۳-منشور اخلاقی و اداری و اخلاق حرفه ای کارگزاران نظام (تصویب‌نامه شماره
۱۱۴۱۱/ت/۵۲۶۱۲هـ مورخ ۱۴۰۰/۲/۵ هیئت وزیران

۳۴-مجله الاحکام العدلیة ۱۸۷۶

35-Indian Contract Act (1872)